

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

Кваліфікаційна робота магістра
з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ НА
МІСЦЕВОМУ РІВНІ»**

Виконала:
магістр 2 курсу, Sz1-M23 групи
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Рудницька Віталіна Віталіївна

Керівник:
Гевчук Наталія Сергіївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної
роботи, завідувач кафедри

Кам'янець-Подільський – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Актуальність проблеми соціальних проєктів на місцевому рівні	7
1.2. Обґрунтування необхідності дослідження ролі соціальних	10
проектів у вирішенні місцевих проблем	10
1.3. Формулювання цілей та завдань дослідження	11
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	15
2.1 Поняття та класифікація соціальних проєктів.....	15
2.2 Роль соціальних проєктів у сучасному суспільстві	21
2.3 Інструменти соціальних проєктів на місцевому рівні: аналіз основних методів та підходів	36
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	53
3.1 Аналіз успішних та невдалих соціальних проєктів на місцевому рівні ..	53
3.2 Роль громадськості та влади у впровадженні соціальних проєктів	69
Висновки до розділу 3	81
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження на дану тему обумовлена низкою факторів. По-перше, сучасний стан українського суспільства в цілому характеризується тривалою кризою в економічній, демографічній, соціальній та політичній сферах життя суспільства, що веде до перебільшення значимості соціальних проєктів, але вони не вирішують нагальних проблем суспільного життя. По-друге, такі проєкти нав'язуються країні і знаходять хибне відображення у засобах масової інформації, під приводом свободи. По-третє, нерідко в реалізованих соціальних проєктах містяться і привносяться в життя суспільства міфи та ілюзії, що тягне за собою негативні наслідки, соціальну агресію та дисфункцію життєстверджуючих соціальних інститутів. Разом з тим ці ж чинники можуть посилювати політичну активність населення, економічну підприємливість, сприяти розвитку соціальної інфраструктури і т.п. Розвиток будь-якого суспільства внаслідок соціального проєктування супроводжується соціальними змінами та активізацією ініціативності населення. Ці обставини визначили вибір теми дослідження.

Ступінь розробленості теми дослідження. Проблема проєктування та його використання у соціальній практиці навряд чи може бути охарактеризована інакше, як складна, дискусійна та одночасно досі ще маловивчена. З урахуванням важливості тієї ролі, яку відіграють соціальні проєкти у сучасному світі, необхідно відзначити, що актуальність теми далеко не обмежується сферою теоретизування. Соціально-філософський аналіз соціальних проєктів є тим найважливішим вихідним пунктом, з якого починає свій розвиток сучасна практика соціального реформування.

Висвітлення сутності та методів соціального проєктування знайшло відображення у працях таких вчених, як: Тарангул Л. Л., Котенко Я.В., Дорошенко Н.Н., Г. Лактіонова, Романюк С., Бойко А., Прямухіна Н.В., Гаращук О.В., Коляда Т. А..

Основоположними у розумінні соціальних процесів, які відбуваються у громаді, та оцінки ефективності діяльності у громаді соціального працівника визначаються положенням соціальної теорії груп, зокрема теорії соціальної структури (Т.Гоббс, Ч.Кулі, Е.Шілз), теорії групи інтересів (А.Бентлі, Г.Алмонд), теорії групової динаміки (М.Шоу), теорії групової дії (М.Олсон), теорії обміну (Дж. Хоманс), ідея поєднання виховних впливів сім'ї, школи і громади (П. Наторп). Проте, не дивлячись на активні дослідження соціального проектування в Україні, тематика державної підтримки соціальних проєктів залишається малодослідженою.

Мета дослідження – визначити сутність та тенденції реалізації соціальних проєктів на місцевому рівні.

Завдання:

1. Проаналізувати актуальність проблеми соціальних проєктів на місцевому рівні
2. Дослідити інструменти соціальних проєктів на місцевому рівні
3. Визначити практичний аспект соціальних проєктів на місцевому рівні
4. З'ясувати роль громадськості та влади у впровадженні соціальних проєктів

Об'єктом дослідження є інструменти соціальних проєктів на місцевому рівні.

Предмет дослідження – соціальне проектування як система заходів на місцевому рівні.

Методи дослідження. В процесі написання роботи були використані методи теоретичний, аналітичний, статистичний, метод порівнянь, графічний.

Аналіз проблем базується на фундаментальних положеннях економічної теорії, працях провідних вчених, аналітичних звітах державних і громадських економічних інститутів та міжнародних фінансових організацій, законодавчих й нормативно-правових документах щодо регулювання партнерських відносин. У роботі застосовано сукупність загальнофілософських методів, що дозволило

реалізувати концептуальну єдність дослідження. Комплексний підхід і діалектичні принципи дозволили виявити сутнісні характеристики досліджуваних процесів, форми їхнього прояву, виділити властиві їм протиріччя й визначити тенденції їхнього розвитку. Системний аналіз використано для визначення складових відносин соціального проектування та обґрунтування критеріїв класифікації його форм.

Теоретична значущість дослідження: дослідження узагальнює підходи до реалізації соціальних проєктів на місцевому рівні, систематизує знання про їх впровадження та оцінку, а також визначає ключові чинники ефективності таких ініціатив.

Практичне значення - висновки, отримані в процесі написання роботи можуть бути застосовані під час здійснення державного управління та підтримки соціальних проєктів. Окрім того, одержані результати дають можливість подальшого розвитку методології економічної теорії щодо відносин державно-приватного партнерства, а також щодо практики реалізації ДПП в Україні.

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2023 р. та Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 11 квітня 2024 р.)

Публікації. За результатами дослідження видано одну наукову статтю Гевчук Н.С., Рудницька В.В. Актуальність соціальних проєктів на місцевому рівні. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 39. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В, 2024. 228 с. С. 32-35.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (85 найменувань). Загальний обсяг роботи 91 сторінка.

ВИСНОВКИ

Соціальна політика держави є рушійним механізмом перетворення суспільства. В якості суб'єктів соціальної політики можуть бути: держава, саме громадянське суспільство, приватні корпорації. Вони здійснюють як профілактичний, так і компенсаційний соціальний захист, соціальну підтримку в самих різних сферах суспільного життя: фінансовій, промисловій, сфері послуг, екологічній, медичній, освітній. Для того, щоб населення схвалювало проведену соціальну політику, спрямовану на підвищення його рівня і якості життя, необхідно визначити та затвердити соціальні орієнтири суспільного добробуту, в тісному взаємозв'язку з соціальними інтересами населення, враховуючи можливості конкретних верств населення, ресурсні умови регіонів для надання доступних соціальних послуг.

В Україні поряд із системою соціальної допомоги населенню нагального втручання та вдосконалення потребує система моніторингу та оцінювання соціальних програм, насамперед щодо можливості використання їх продукту для прийняття управлінських рішень, в тому числі на державному рівні. Вивчення зарубіжних практик в частині оцінювальної спроможності демонструє тенденції у бік спрощення інтерпретації отриманих результатів і намагання використовувати єдиний показник для оцінювання ефективності та релевантності як всієї соціальної підтримки, так і окремих програм.

Варто зазначити, що попри активні військові дії в Україні безперервно виплачуються усі види соціальної допомоги, оскільки законодавством передбачена їх виплата продовж дії воєнного стану в країні і одного місяця після оголошення закінчення війни. Це, насамперед, такі види соціальної допомоги:

- допомога малозабезпеченим сім'ям;
- допомоги на дітей одиноким матерям;
- допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;

– допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність;

– щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу;

– тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме;

– щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;

– тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату. Крім цього, соціальний захист відіграє також важливу роль не лише для військовослужбовців та роботи критичної інфраструктури, але й для забезпечення суспільної життєдіяльності в цілому.

Через це в умовах війни державна соціальна політика спрямована на залучення міжнародної допомоги і сприяння розташуванню переміщених суб'єктів господарювання, що виступають в ролі головного осередка додаткових надходжень до бюджету.

Серед важливих соціальних проєктів, реалізованих в Україні варто назвати наступні:

- впроваджена на Закарпатті впроваджена програма підтримки закарпатських підприємців в умовах енергетичної кризи – «Energy help»;
- проєкт «Бібліотека мрій»;
- програма «Тепла зима»;
- проєкт екологічної бібліокав'ярні
- благодійний фонд Клуб Добродіїв
- опитування U-Report;

- EdEra — українська студія онлайн-освіти, про опанування різних інструментів фандрейзингу через гру, навчання та використання підходів й документів.

- проєкт «Мое Місто».

Враховуючи обмеженість ресурсів в умовах конфлікту, значну допомогу можуть надати міжнародні організації, співпраця з якими повинна займати належне місце в рамках політики захисту внутрішньо переміщених осіб.

Для реалізації прав громадян на їх участь в управлінні державними справами, вони повинні мати відповідну інформацією про діяльність державної влади. Форми громадського контролю, що здійснюється громадянами з метою протидії корупції, різноманітні і серед них можна виділити такі: право бути присутніми на засіданнях державних органів (відкриті засідання), право внесення до органів державної влади пропозицій з тематики нормативно-правових актів різного рівня, що готуються, право на публічні консультації (наприклад, обмін думками, повідомлення населення про предмет консультації) право на участь у громадських слуханнях, опитуваннях громадської думки, місцеві референдуми, право поводження з петиціями.

Розвиток та процеси впровадження електронного урядування тісно пов'язані з реалізацією концепції «good governance». Електронне урядування є одним із компонентів цифровізації суспільства та процесів діяльності публічного сектору, мета яких полягає у реалізації елементів, на яких базується добре урядування. Відтак, весь комплекс цифровізації, який покладений на Міністерство цифрової трансформації України реалізовує новітнє бачення публічного управління, використовуючи при цьому інформаційні технології. Динаміка впровадження інновацій та реформ у цій сфері є однією з найкращих та найефективніших, це зумовлено новим пріоритетам, які були сконцентровані саме на розвитку ІТ-держави. Такі пріоритети зумовлені постійним розвитком інновацій у ІТ сфері, а також необхідністю публічного сектора відповідати сучасним реаліям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко, Л. М. Соціальне планування: від ідеї до реалізації. Київ: Наукова думка, 2019. С. 320.
2. Гаврилук, О. С. Розвиток місцевих громад через соціальні проекти. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 256.
3. Гречко, Т. В. Методологія оцінки соціальних проектів. Чернівці: ЧНУ, 2018. С. 284.
4. Демченко, Н. І. Роль громади у реалізації соціальних ініціатив. Київ: Педагогічна преса, 2020. С. 200.
5. Дяковський Д. А. Соціально-відповідальні інвестиції як перспективний напрям інвестиційної діяльності: сутність і тенденції. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2016. № 1. С. 62–68.
6. Заблодська І. В., Тяжкороб І. В., Сєребряк К. І. Стратегічний аспект соціального інвестування в контексті регіонального розвитку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. № 31(4). С. 487–496.
7. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. / Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.
8. Дерев'янку С. М. Електронні петиції до органів влади України як інструмент електронної демократії. Вісник Прикарпатського університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: ЛІК, Вип.10. 2016. С. 43–53.
9. Дзвінчук Д. І. Механізми демократії участі: суть та особливості застосування на місцевому рівні. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 20.№. 1. С. 14-22.
10. Кінаш І.П. Формування моделі управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 1. С. 225–230.

- 11.Кудінов І.О. Стратегія життя особистості як фактор розвитку суспільства: монографія. Запоріжжя: КСС-Альянс, 2015. С. 180.
- 12.Куценко В., Гаращук О., Євтушенко Г. Соціальний розвиток у контексті попередження техногенних й екологічних небезпек. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2017. №3. С. 27–34.
- 13.Лантух К.О. Особливості бюджетного фінансування соціальних функцій держави на сучасному етапі розвитку України. Бізнес Інформ. 2018. № 10. С. 247–254.
- 14.Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 406.
- 15.Романюк С. Регіональний розвиток в Україні: минуле, сучасне. Майбутнє? Демографія та соціальна економіка. 2019. № 3. С. 113-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2019_3_1
- 16.Сіньова Л. М. Проблеми законодавчого забезпечення соціальних допомог в умовах Євроінтеграції України. Соціальне право. 2017. № 2. С. 113-119.
- 17.Семенченко А. Механізми державного управління у сфері електронного урядування. Студії з архівної справи та документознавства. 2020. Т. 20. С. 109-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2012_20_17
- 18.Що слід знати про соціальне підприємництво. Посібник / Смаль В., Кокоть В. ПРОМІС-2017. URL:<http://pleddg.org.ua/ua/2017/shho-slidznati-pro-socialne-pidpriiem/>
- 19.Котенко Я.В., Ткачук А.Ф. Локальна ідентичність і об'єднані територіальні громади (видання друге, виправлене та доповнене). К.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. С. 56.
- 20.Кузьменко, О. М. Соціальні проекти: механізми реалізації на місцевому рівні. Харків: Видавництво ХНУ, 2022. С. 300.
- 21.Левченко, В. І. Державна підтримка соціальних ініціатив громад. Одеса: ОНУ, 2019. С. 210.

- 22.Літвиненко, О. П. Соціальні проєкти як інструмент розвитку місцевих громад. Полтава: ПНТУ, 2021. С. 240.
- 23.Мельник, І. С. Ефективність соціальних проєктів у місцевому самоврядуванні. Київ: Генеза, 2020. С.180.
- 24.Нікітченко, Т. Ю. Місцеві ініціативи: від ідеї до сталого розвитку. Тернопіль: Еконограф, 2021. С. 270.
- 25.Пономаренко, Л. С. Місцева демократія та соціальні проєкти. Черкаси: Брама, 2018. С. 250.
- 26.Роговська, О. В. Сталий розвиток громад через соціальні ініціативи. Житомир: ЖНАЕУ, 2022. С. 300.
- 27.Савченко, О. В. Інноваційні підходи до реалізації соціальних проєктів. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. С. 260.
- 28.Ткаченко, А. Г. Проблеми та перспективи місцевих соціальних проєктів. Дніпро: ДНУ, 2020. С. 230 с.
- 29.Усатюк, І. О. Координація ресурсів для соціальних проєктів на місцевому рівні. Вінниця: ВНТУ, 2021. С. 210.
- 30.Хоменко, В. П. Соціальна активність громад у проєктній діяльності. Луцьк: Вежа, 2022. С. 190.
- 31.Шевченко, Н. М. Ефективне управління соціальними проєктами в громадах. Рівне: РДГУ, 2020. С. 280.
- 32.Панченко Н. Г. Соціальні інвестиції як провідний інструмент корпоративної соціальної відповідальності. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 63. С. 241–247.
- 33.Тищенко В. В. Впровадження іmpact-інвестування в Україні / В.В. Тищенко // Економіка і суспільство. 2018, Випуск 16. С.513-519
- 34.No Waste Service: Сміття може приносити не проблеми, а користь. URL: <https://delo.ua/business/smittja-mozhe-prinositi-ne-problemi-a-korist346221/>

- 35.Шкуро В. П. Підвищення якості реалізації соціальних проєктів / В. П. Шкуро. Збірник наукових праць. Психологічні науки. Т. 2. Вип. 9. 2016. С. 265-269.
- 36.Igor Baranets.The process of managing stakeholders in social and public projects. Praha, «MODERN SCIENCE- MODERNÍ VĚDA» № 6-Nemoros 2019 С. 5-12
- 37.Пархоменко Ю. М. Ринок соціальних інвестицій та його вплив на якість життя населення. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. № 12. С. 69–77.
- 38.Сардак С. Е., Єгорова І. І. Зміст і спрямування соціально-відповідального інвестування. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 19. С. 236–240.
- 39.Шаповал В. М., Шаповал І. А. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціальних програм сучасних компаній. Економіка підприємства: проблеми та перспективи розвитку: матеріали ІІ всеукр. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих учен. Дніпро, 25 грудня 2013 р. 2014. С. 78–81.
- 40.Сенча І.А., “Мета і задачі маркетингу соціальних проєктів”, Економіка будівництва і міського господарства, Т.9., Т 2, с. 101-107, 2013.
- 41.В. Шкуро, “Типологія соціальних проєктів”, Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, № 6, с. 81-83, 2020.
- 42.IESE Cities in Motion Index 2017. (2017). URL: <http://blog.iese.edu/cities-challenges-and-management/2017/05/25/164>
- 43.Smart Cities – Smart Living. (2020). URL: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/smart-cities>
- 44.Шкура І. С. Розвиток соціально відповідального інвестування у світі / І.С. Шкура // Академічний огляд. 2018, Випуск 1. С. 80-88.
- 45.Промприлад. Реновація URL: <https://promprylad.ua> Щорічні звіти Global Impact Investing Network. URL <https://thegiin.org/research/publication/impinv-survey-2019>

46. Ільченко-Сюйва Л. В. Соціально відповідальна інвестиційна діяльність як чинник сталого розвитку / Л. В. Ільченко-Сюйва, О. П. Слюсарчук// Інвестиції: практика та досвід: наук. практ. журнал. 2019. С. 109-114.
47. Березенко В.В., Санакоєва Н. Д., Доценко К. О., Кудінов І. О., Іванець Т.О. Соціальна реклама в Україні: формування мотиваційного дискурсу особистості засобами рекламного тексту. Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень: колективна монографія / за загал. наук. ред. В. В. Березенко, М.А.Лепського, О.О.Семенець; відп. ред. К.Г. Сіріньок-Долгарьова. Запоріжжя: Кераміст, 2017. С. 92-110.
48. Марухленко О. В. Impact-інвестування як інструмент розвитку сталого соціального потенціалу / О. В. Марухленко. Інвестиції: практика та досвід: наук. практ. журнал. 2019. С. 116-119.
49. Щорічні звіти Global Impact Investing Network. URL: <https://thegiin.org/research/publication/impinv-survey-2019>
50. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: www.msp.gov.ua/main/Pro-ministerstvo.html
51. Морозова О. Розвиток публічного управління в контексті євроінтеграції: регіональний аспект. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. Вип. 1. С. 169-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tnven_2020. 1-23.
52. Бойко А. Планування регіонального розвитку в Україні. Вісник КНТЕУ. 2017. № 1. С. 19–35.
53. Pomaza-Ponomarenko A. Guidelines of the improvement of the state policy of territorial development. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2015. Вип. 2. С. 215-219. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_32.
54. Дурман М., Дурман О. Субвенція на розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних громад як інструмент впровадження нової регіональної політики. Теорія та практика державного управління і місцевого

- самоврядування. 2018. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_C_2-15
55. “Громадський бюджет”: реалізуємо ідеї людей за бюджетні кошти. URL: <http://hadiachnews.com.ua/>
56. Богуславська С. І. Проблеми фінансування розвитку соціальної сфери міст України. Вісник Університету банківської справи. 2015. № 3. С. 138–142.
57. Орієнтованість на людину – новий етап для розумних міст. URL: <https://bigggidea.com/practices/1435/>
58. Партнерство для розвитку міст «ПРОМІС». URL: <http://pleddg.org.ua/ua/promis/fokuspromis>
59. Прямухіна Н.В. Розвиток соціального партнерства в системі економічних відносин регіону. Часопис економічних реформ. 2018. № 3. С. 83–88.
60. Третяк В.П., Покоłodна Т. В. Аналіз підходів до формування стратегії соціально-економічного розвитку держави. Соціальна економіка. 2016. № 2. С. 151–156.
61. Лещук Г. Соціальний фандрайзинг як інструмент мобілізації ресурсів громади. URL: http://dspace.tnpu.edu.Ua/bitstream/123456789/17327/1/3_Leshchuk.pdf
62. Легкоступ І., Суляк А. Децентралізація та її фінансові аспекти в сучасних соціально-економічних умовах України. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21, Вип. 2. С. 151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_2_34
63. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/>
64. Впровадження інструментів CIVIC TECH у громадах під час пандемії : навчальний посібник / Асоціація міст України. ГО «Стратегії розвитку громад». Київ, 2022. 29 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/754/1.pdf>

- 65.Дейнека Ю. Розвиток міст в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/26084/2/FMZKP_2018v1_Deyneka_Y_The_development_of_the_cities_14-15.pdf
- 66.Методичні рекомендації щодо проведення інформаційної кампанії проекту «Центр активності громадян». Видавець «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади (EGAP)». С. 17. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1CaEQC-rdmW7MOyrzBD6DZEN8ILFVECM9>
- 67.Модуль статистики: «Громадський бюджет». Платформа електронної демократії E-DEM: веб-сайт. URL: <https://stat.e-dem.ua/budget/authors/>
- 68.Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 березня 2010 р. No 360-р / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2010-%D1%80#Text>
- 69.Платформа СВОЇ. Портал EGAP: веб-сайт. URL: https://egap.in.ua/project/platforma_svoyi
- 70.Про проєкт «Electronic journal». Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»: веб-сайт. URL: <https://e-journal.iea.gov.ua/>
- 71.Розумний громадський транспорт. Веб-сайт компанії «MVKOM». URL: <https://mvcom.ua/blog/> розумний-громадський-транспорт
- 72.Черпак В. Що варащанам треба знати про Громадський бюджет: відповідаємо на 6 важливих запитань. Володимирець.City: веб-сайт. URL: <https://volodymyrets.city/articles/152497/scho-varashanam-treba-znati-pro-gromadskij-byudzheth-vidpovidayemo-na-6-vazhlyvih-zapitan>
- 73.Opora. Local elections. 2021. URL: <https://www.oporaua.org/>
- 74.Перевалова Л. В. Суспільно-політична активність української молоді в умовах формування громадянського суспільства. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2023. No 40 (1212). С. 10–16.

75. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий Вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2022. Вип. 43. С. 43.
76. US: West Virginia Completes First Blockchain- Supported State Elections. URL: <https://cointelegraph.com/news/us-west-virginia-completes-first-blockchain-supported-state-elections>.
77. Центральна виборча комісія тестує блокчейн NEM для використання в голосуваннях. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/431982/tsentralna-vyborcha-komisiya-testuye-blokchejn-nem-dlya-vykorystannya-v-golosuvannya>.
78. Олександр Чернишов Інтернет-голосування як інструмент публічного управління в Україні//Механізми державного управління. № 79. 2019. С.
79. Плоский К. В. Участь молоді в розвитку місцевої демократії в Україні: проблеми та перспективи / К. В. Плоский. Український соціум. 2005. № 1. С. 101-111.
80. Шиян О. Молодь як цільова група державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя / О. Шиян. Вісник національної академії державного управління. 2009. № 1. С. 223-229
81. Чукут С. А., Дмитренко В. І. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 89 - 93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_13_17
82. Закірова С. Електронні петиції в Україні: становлення системи та механізм дії. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1576:elektronni-petitsiji-v-ukrajini-stanovlennya-sistemi-ta-mekhanizm-diji&catid=8&Itemid=350.
83. Кохалик Х. Світовий досвід впровадження електронної демократії: проблеми та досягнення. Ефективність державного управління: Зб. наук. пр. Львів: ЛРШДУ НАДУ, 2015. Вип. 42. С. 169-174.

- 84.Малишев Б. Електронні петиції: небезпеки впровадження. Економічна правда: Українська правда. 2015. 07 серпня. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/08/7/553801/>.
- 85.Дурман О. Л., Ключевський В. І Диджиталізація як процес цифрової трансформації суспільства Information and Innovation Technologies in the Life of Society. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Katowice School of Technology. Monograph 28. 2019. P. С. 169-175